

а 234645

АНТОН НАВІНА

(А. Луцкевіч).

Адбітае Жыцьцё.

Лекцыі і стацьці з беларускае
адраджэнскае літэратуры.

КНІЖКА I.

Бел. 2005

В І Л Ь Н Я

Выданьне Беларускага Выдавецкага Таварыства

1 9 2 9

Дэпартамент
бібліотэка
Іван Я. Луцкевіч

Вэрлена, творы якога з піэтызмам перакладаў на беларускую мову, Багдановіч датуль працаваў над кожным сваім вершам, датуль шліфаваў яго, пакуль не даходзіў да таго, чаго жадаў. А гэты крытык, срогі для другіх, быў асабліва срогім судзьдзёй для сябе самога і вымагаў ад сябе вельмі многа! І затым-то вершы Багдановіча—гэта ідэальныя ўзоры для маладых беларускіх поэтаў. Багдановіч—вялікі вучыцель: ён паказаў, як, маючы ў душы іскру божую, можна выказаць роднай мовай усё, што перажывае, што адчувае ня толькі „народ прасты“, але і інтэлігент эўропэйскага тыпу. Багдановіч прысвоіў сабе ўсе формы верша, вядомыя ў літэратуры найбольш культурных народаў, даказаўшы гэтым гібкасць і багацьце беларускае мовы. Бачым у яго клясычныя пэнтамэтры, зграбныя трыолеты, рондо, паважную октаву,—а Ягоныя соннэты з боку тэхнікі вышэй усялякай крытыкі. Ён — мастак формы: Ён зусім апанаваў тэхніку вершаў, падчыніў сабе матэрыял і карыстаўся гэтым зусім сьвядома.

Праўдзівая краса прамаўляе да душы і сэрца кожнага, хто здолен яе адчуваць, незалежна ад таго, які народ творыць яе. Нацыянальнае стаецца агульналюдзкім праз укрытую ў ім чыстую красу. Вось чаму творы Багдановіча, хаця і збудаваныя з нацыянальна-беларускіх элемэнтаў, маюць агульналюдзкую цану: як пясняр чыстае красы, Багдановіч выбірае для свайго творчасьці беларускія элемэнты не затым, што яны—родныя Яму, а затым, што ў іх ёсьць запраўднае хараство. І ў гэтым вялікая заслуга Яго: бо такім чынам найлепшыя творы беларускай нацыянальнай душы ўзьнімаюцца на тую ступень, на якой стаяць такія-ж творы іншых народаў, што здабылі ўжо даўно сусьветнае прызнаньне. Выкрываючы вечную, няўміраючую красу ў нашым родным, беларускім, Багдановіч уводзіць нас у сям'ю культурных народаў з большай пэўнасьцю, чымся тыя, хто піша вялікія трактаты аб нашым праве на гэта.

Пройдуць гады, зьмяняцца варункі нашага жыцьця, і многа спаміж твораў тых, хто сягоньня жывым

мастацкім словам змагаецца за права нашага народу на жыццё і волю, хто апісвае нуду і гора беларускай вёскі, хто кляймоць крыўдзіцеляў нашых за зьдзек і гвалты над Беларусамі, — многа спаміж іх будуць забыты, захаваўшы толькі гістарычнае значэнне. Але ўся творчасць Багдановіча не затраціць свае цаны ніколі: бо краса ніколі ня ўмірае, бо Пясняр Чыстае Красы ніколі ня можа быць забыты і будзе так сама прамаўляць да душы і сэрца нашых унукаў, як прамаўляе цяпер да нас.

Май 1927.

Максім Багдановіч.

(У дзесятых угодкі сьмерці Яго).

12/25 мая 1917 году памер у Ялце ад сухотаў вялікі пясняр беларускі Максім Багдановіч.

Кароткі быў шлях жыцця Поэты, ды ліхая доля судзіла Яму і жыць і памерці — на чужыне! Хоць і радзіўся на зямлі Беларускай—у Менску (у 1892 годзе), але шуканьне куска хлеба прымусіла бацьку Яго, Адама Багдановіча, беларускага этнографа і народавольца, перабрацца ў Ніжні Ноўгарад, а пасьля—ў Яраслаўль. Там—у гэтых вялікіх, ды чужых Яму местах расейскіх, сярод чужое атмасфэры, жыў, гадаваўся і вучыўся Максім. Стуль толькі ў 1912 годзе, — ужо як ведамы і прызнаны Поэта, — першы раз прыехаў у Бацькаўшчыну, адведаў старую Вільню, пабываў на вёсцы—у Вялейшчыне (каля Краснага), сярод беларускіх ніў і гаёчкаў. Толькі пасьля сканчэньня Яраслаўскага ліцэю ў 1916 годзе Максім Багдановіч едзе ўрэшце на сталую працу ў Менск. Тут — ня гледзячы на вайну — кіпіць беларускае жыцьцё. Яно захоплівае Поэту, які ўвесь аддаецца беларускай грамадзкай працы, пакуль страшная хвароба ня валіць Яго з ног. І толькі тады, як сіл да працы не хапіла, Максім Багдановіч згадзіўся споўніць просьбы сяброў і паехаць лячыцца ў Крым.

Ды было позна: нядоўга тамака „палячыўся“...

За сваё кароткае жыцьцё Максім Багдановіч здалеў, аднак, выбіцца на адно з першых месц у беларускім адраджэнскім руху: як поэт, як пісьменьнік, Ён зьвярнуў на сябе ўвагу ўсіх сьвядомых беларусаў ужо першымі сваімі вершыкамі ў „Нашай Ніве“, а пасьля — зборнічкам выбраных самім аўтарам твораў пад назовам „Вянок“, выданым у Вільні ў 1913 годзе. З таго часу вершы, апавяданьні і крытычныя стацьці Максіма Багдановіча зьяўляліся ў розных беларускіх

журналах і газэтах, пападалі і ў украінскую ды расейскую прэсу і захоплівалі ўсіх сваім асаблівым хараством і глыбокімі думкамі.

Паміраў Поэта адзін — сярод чужых. Але ня чуў сябе самотным — там, над морам: Ён меў заўсёдную усладу ў створанай Ім-жа красе. І калі памёр, ля ложка Ягонага была знойдзена кніжачка „Вянка“, а на ёй слабеючай ужо рукой Поэты было напісана:

У белым доме, дзе я ўміраю,
Над сінім морам, ля самай бухты,
Я не самотны: я кнігу маю
З друкарні пана Марціна Кухты... *)

Дзесяць гадоў мінула з таго дня, калі сумная вестка аб сьмерці Максіма Багдановіча разыйшлася па ўсёй Беларусі. Многа перажыў-перацярпеў наш народ за гэты час бур-навальніцаў, што зьнішчалі нашу Бацькаўшчыну. Многа яркага—і добрага, а яшчэ большлаго—бачылі мы на роднай зямлі. Ад мамэнтаў вялікай радасьці пры спаўненьні нашых найсьвяцейшых ідэалаў мы ўжо гэтулькі разоў так рэзка, так неспадзявана пераходзілі да поўнае утраты веры ў самы ідэал. Білі нас па нэрвах і свае, і чужыя,—білі балюча, безміласэрна...

Пасьля бур, пасьля вострых перажываньняў душа шукае супакою, адпачынку. Думка кіруецца ў тыя сфэры, дзе пануе чыстая краса і гармонія. І цяпер больш, чым калі, мы адчуваем патрэбу абмыць душу ў чыстай крыніцы поэзіі, мастацтва. І цяпер лепш, чым калі, мы можам адчуць і зразумець Багдановіча і ацаніць вялізарную утрату ў асобе Яго.

Хараства поэзіі Багдановіча ня ў сіле, ня ў тым магутным творчым размаху, які выяўляецца, напрыклад, у Купалы, ня ў красачнасьці, сакавітасьці абразоў прыроды, чым так чаруе нас Колас. Багдановіч—поэта паўтонаў. Свае фарбы ён бярэ з паблеклых старадаўных тканін, з малюнкаў сьвятых кніг, пісаных многа сот лет таму назад на пэргамэньце, з засохшых

*) У друкарні М. Кухты ў Вільні быў адбіты „Вянок“.

красак родных палёў. Яго грудзі ўдыхаюць „воску з ладанам прыемны пах“, якім прасяклі страніцы збут-
вельх ад часу фоліянтаў. Прад Яго вачыма прано-
сяцца празрыстыя, як косы месяца, разьвеўныя і маў-
клівыя русалкі, Яму грае ў бары лясун, — і вадзянік,
пакрыты адвечным ілам, вядзе з Ім разгавор. Уваскра-
саюць „слуккія ткачыхі“ і, захопленыя хараством пры-
роды, у пэрсідзкія ўзоры паясоў нясьведама ўплята-
юць „цвётак радзімы васілька“. А ў бруднай, упэ-
канай васьмігадовай двяўчынцы-нянцы Ён выкрывае
цудоўны бліск пачуцьця мацярынства — той самы
бліск, каторы вялікі Рафаэль стараўся адмаляваць на
ліках сваіх Мадоннаў. Паўтоны ў фарбах, у гу-
ках, у перажываньнях — вось асноўная
рыса творчасьці Максіма Багдановіча.

У гэтым ён ня мае падобных сабе. Ён стаіць зда-
лёк ад усіх другіх нашых песьняроў. Ён наскрозь ін-
дывідуальны, новы, беспадобны. Яго ролю ў беларус-
кай поэзіі можна прыраўнаваць да ролі таго, хто ўвёў
у музыку паўтоны, хто на іх збудаваў новую гар-
монію.

У аснову свае гармоніі Багдановіч паклаў лад
мінорны: Ён іграе на бэмолях. І гэта зусім зразуме-
ла: гэта выпывае з Ягонае індывідуальнасьці. Ад ма-
ладых гадоў хворы на сухоты, ведаючы, што сьмерць
бязупынна стаіць у Яго за плячыма, Багдановіч ня
шукае ў жыцьці сьвету ані радасьці, ані асабістага
шчасьця, а, наадварот, як быццам зачыняецца ў самым
сабе, услухваецца ў музыку свае назвычайна інтэлі-
гентнае, багатае, чуткае душы і пералівае гэту музыку
ў абразы і словы. Згэтуль выпывае і агульны тон
поэзіі Багдановіча, які мамэнтамі напамінае сум і тугу
бясьсмертных твораў Шопэна.

Мала можна знайсці ў нашай літэратуры пры-
кладаў такой поўнай, як у Багдановіча, гармоніі паміж
думкай ці пачуцьцём, выяўленым у вершы, і формай
яго — будовай і падборам гукаў. Сустрэкаем гэткую
гармонію толькі у найвялікшых нашых песьняроў дый
то не заўсёды. У Багдановіча — гэта агульнае правіла.
Узгадаваны на найлепшых узорах сусьветнае літэра-
туры, захоплены нязвычайнай музыкальнасьцю верша